

การจัดสรรที่ดินกับอัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ขมุ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

The Land Allocation and The Utilization Identity of The Khamu People in Hin Tum Village, Ban Rai District, Uthai Thani Province

วันที่รับบทความ: 19 มีนาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ: 7 พฤษภาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ: 13 พฤษภาคม 2568

ณรงฤทธิ์ ศาสตรา ^{1*}

ขจรศักดิ์ สิทธิ ²

ธนศักดิ์ สายจำปา ³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์นโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐกับความเหมาะสมในบริบทของชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และ 2) ศึกษาผลกระทบของนโยบายที่มีต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเมืองของชนชาติพันธุ์ขมุ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูล 27 คนเป็นชนชาติพันธุ์ขมุ 24 คน คิดเป็นร้อยละ 1.71 ของชนชาติพันธุ์ขมุในหมู่ 3 บ้านหินตุ้ม หมู่ 7 บ้านห้วยป่าก อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เลือกสัมภาษณ์จากชนชาติพันธุ์ขมุที่มีที่ดินในเขตหน่วยงานรัฐที่ทำการศึกษ และเจ้าหน้าที่รัฐ 3 คน เครื่องมือใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและตรวจสอบความเที่ยงตรงด้วยวิธีสามเส้า ทฤษฎีฐานราก โดยสัมภาษณ์ชนชาติพันธุ์ขมุซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) ผลการวิจัยพบว่า 1) ระบบการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐยังไม่เหมาะสมกับชนชาติพันธุ์ขมุ ที่ดินไม่เพียงพอ ขาดการสนับสนุนและการสื่อสารที่ชัดเจนจากรัฐ ชาวขมุต้องการเอกสารสิทธิ์และความมั่นคงทางการเกษตร แต่รัฐไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม และ 2) นโยบายดังกล่าวทำให้ชนชาติพันธุ์ขมุสูญเสียอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์และสิทธิทางการเมืองเกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากร ส่งผลให้ประสบปัญหาความยากจนและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เสื่อมสลาย ข้อเสนอแนะ รัฐควรจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและตัวแทนชนชาติพันธุ์ขมุเพื่อกำหนดแนวทางการจัดสรรที่ดิน การขาดเอกสารสิทธิ์เป็นปัญหาสำคัญ ใช้ข้อมูลจากการสำรวจร่วมระหว่างรัฐและชุมชนเพื่อกำหนดเอกสารสิทธิ์ พร้อมให้ความรู้ด้านการเกษตรที่เหมาะสม

คำสำคัญ: การจัดสรรที่ดิน นโยบายรัฐ ชนชาติพันธุ์ขมุ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความเหลื่อมล้ำ

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

*ผู้ประสานงานหลัก e-mail: 2648001051@stou.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

e-mail: khajornsak.sit@stou.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

e-mail: Thanasak.Sai@stou.ac.th

The Land Allocation and The Utilization Identity of The Khmu People in Hin Tum Village, Ban Rai District, Uthai Thani Province

Received: March 19, 2025

Revised: May 7, 2025

Accepted: May 13 2025

Narongrit Sassata ^{1*}

Kajornsak Sitti ²

Thanasak Saijumpa ³

Abstract

The research aimed to: 1) analyze the land allocation policy by the state and its appropriateness in the context of the Khmu ethnic group, Ban Hin Tum, Ban Rai District, Uthai Thani Province, and 2) study the impact of the policy on the ethnic identity and politics of the Khmu ethnic group. This was a qualitative study. The 27 informants included 24 members of the Khmu ethnic group—representing 1.71 percent of the Khmu population in Village 3, Ban Hin Tum, and Village 7, Ban Huai Pa Pok, Ban Rai District, Uthai Thani Province—as well as 3 government officials. The Khmu participants were selected based on their possession of land within the area administered by the relevant state agency. Data collection was conducted using a structured interview form. The data were analyzed descriptively, and the validity of the findings was ensured through triangulation and the application of grounded theory, using interviews with key informants from the Khmu community. The research found that: 1) the state’s land allocation system was not suitable for the Khmu ethnic group. The land provided was insufficient, and there was a lack of support and clear communication from government authorities. While the Khmu people sought land title deeds and agricultural security, the state excluded the community from participating in decision-making processes. 2) The policy led to a loss of agency for the Khmu ethnic group in defining their identity and exercising their political rights. There was inequality in access to land and resources, resulting in poverty and the erosion of ethnic identity. Recommendations: The government should set up a joint committee of government officials and representatives of the Khmu ethnic group to determine guidelines for land allocation. Lack of title deeds is a major problem. Use data

¹ Master of Political Science student, Faculty of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University

*Corresponding author, e-mail: 2648001051@stou.ac.th

² Asst Prof.Dr., Faculty of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University

e-mail: khajornsak.sit@stou.ac.th

³ Assoc Prof.Dr., Faculty of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University

e-mail: Thanasak.Sai@stou.ac.th

from a joint survey between the government and the community to issue title deeds, along with providing appropriate agricultural knowledge.

Keywords: land allocation, state policy, khmu ethnic group, community participation, inequality

บทนำ

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศไทยได้ดำเนินการมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ โดยมีความหวังว่าเพื่อให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินได้มีพื้นที่ทำกินและสามารถเพิ่มรายได้จากการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ปัญหาการจัดสรรที่ดินให้แก่กลุ่มชนชาติพันธุ์ ชุม ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมยังคงเป็นปัญหาที่ท้าทาย โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในกรณีของชนชาติพันธุ์ชมุ ที่อาศัยและใช้ประโยชน์จากพื้นที่เหล่านี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานก่อนที่รัฐจะเริ่มเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากร พื้นที่เหล่านี้จึงมีความสำคัญทั้งในด้านการดำรงชีพและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขา การขาดการรับรู้และการให้สิทธิที่ดินที่เหมาะสมจึงก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ที่ดิน รวมถึงการสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชมุที่ถูกกระทบจากนโยบายการปฏิรูปที่ดิน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและนโยบายต่างประเทศ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2566, หน้า 22)

จากการสัมภาษณ์ นายอวภาค คุณหาร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหินตุ้ม (อวภาค คุณหาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มกราคม 2566) ในระหว่างการปฏิบัติงานภาคสนามที่บ้านหินตุ้ม ตำบลบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ผู้ศึกษาพบว่า การจัดสรรที่ดินของรัฐในพื้นที่ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกลุ่มชนชาติพันธุ์ชมุ โดยการจัดสรรที่ดินดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจชุมชนลดลง และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชมุที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนในอดีต แต่ในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากการกลืนกลายทางวัฒนธรรมจากนโยบายของรัฐ นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาพถ่ายดาวเทียมและทางอากาศในการตรวจสอบการถือครองที่ดินอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการรับรองสิทธิที่ดินของชนชาติพันธุ์ชมุบางกลุ่ม ซึ่งไม่สามารถได้รับเอกสารสิทธิที่ดินอย่างถูกต้อง จึงเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

ข้อมูลเชิงประจักษ์จากรายงานของสำนักงานปฏิรูปที่ดินหรือกรมป่าไม้ รวมถึงการสัมภาษณ์จากชาวบ้านในพื้นที่เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการขาดการรับรู้ถึงสิทธิในการใช้ที่ดินของชนชาติพันธุ์ และการขาดนโยบายที่เหมาะสมในการจัดสรรที่ดินให้แก่ชนชาติพันธุ์ชมุ จึงเป็นประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาและพิจารณาในเชิงนโยบาย เพื่อสร้างความสมดุลในการจัดการทรัพยากรและส่งเสริมสิทธิที่เท่าเทียมแก่กลุ่มชาติพันธุ์ (นภาพร อัคระรังสีกุล, 2562, หน้า 41)

จากความสำคัญและปัญหาที่พบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาเรื่องการจัดสรรที่ดินโดยรัฐกับอัตลักษณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินของชนชาติพันธุ์ชมุ บ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ประกอบกับจากความเป็นพลวัตของการเปลี่ยนแปลงนั้น ส่งผลต่อชนชาติพันธุ์ชมุ ที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของชนชาติพันธุ์ชมุเคยดำรงอยู่ให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ซึ่งในประเด็นนี้มีผู้ศึกษาน้อยมาก ่งทำให้ประเด็นนี้มีความท้าทายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จากการวิจัยครั้งนี้จะได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานสำคัญอันเป็นประโยชน์ในการออกนโยบาย หรือกำหนดสิทธิที่พึงมี หรือควรได้รับจากรัฐในอนาคต เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนชายขอบให้สามารถได้รับสิทธิและความเท่าเทียมขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับพลเมืองคนอื่น ๆ ในสังคม ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง แข็งแรง และยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ระบบหรือนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยหน่วยงานรัฐกับความเหมาะสมในบริบทของชนชาติพันธุ์ชุมชนบ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
2. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบบหรือนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยหน่วยงานรัฐที่มีต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์การเมือง ของชนชาติพันธุ์ชุมชนบ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการเมืองอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและแนวคิดความขัดแย้งทางด้านการจัดการทรัพยากร ซึ่งมีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ประเพณีปฏิบัติหรือความเชื่อ วัฒนธรรม ศาสนาและแต่ละชาติพันธุ์นั้นมีอัตลักษณ์ (identity) ที่แตกต่างกัน การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย (พ.ศ. 2566-2570) ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การให้ความสำคัญกับชนชาติพันธุ์ที่เสียเปรียบทางด้านสิทธิการถือครองที่ดินทำกิน รวมไปถึงการจัดสรรที่ดินทำกินที่ไม่เพียงพอส่งผลกระทบต่อรายได้ของชนชาติพันธุ์ ซึ่งเกิดความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่ในสังคม โดยมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการเมืองอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การนิยามอัตลักษณ์ในทางบวก (positive identification) และการนิยามอัตลักษณ์ในทางลบ (negative identification) ซึ่งเป็นการนิยามอัตลักษณ์หรือสร้างอัตลักษณ์ในกลุ่มคนของ นุชจรินทร์ ทับทิม (2553) ซึ่งนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในด้านมุมมองที่แตกต่างระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชนชาติพันธุ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งทางด้านการจัดการทรัพยากรโดย อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) มีแนวคิดการเมืองอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์ การจำแนกแยกกลุ่มคนเมื่อมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ หากมีภาษา ความเชื่อ และเทคโนโลยีผลิตที่แตกต่าง คิดว่าอีกฝ่ายนั้นแตกต่างจากตน การนิยามกรอบความเป็นชาติพันธุ์จึงเลี่ยงไม่พ้นจะต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพราะการนิยามขอบเขตทางชาติพันธุ์ย่อมตามมาด้วยการนิยาม “ความเป็นอื่น” โดยจากแนวคิดอัตลักษณ์ ซึ่งมนุษย์เกิดจากวาทกรรมที่หลากหลายชุดที่ขัดแย้งหรือมีความส่งเสริมกัน และใช้แนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์การนิยามอัตลักษณ์ในทางบวก (positive identification) และการนิยามอัตลักษณ์ในทางลบ (negative identification) วาทกรรมที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ชุมชนนั้นกลายเป็น “คนอื่น” โดยอยู่นอกกรอบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยอำนาจรัฐและอำนาจทุนสร้างผลกระทบต่อการเมืองอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนชาติพันธุ์ชุมชนซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2554) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม แบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) รัฐล้อมสังคม ซึ่งเป็นอำนาจที่เป็นลักษณะศูนย์กลางเป็นทั้งจุดศูนย์กลางการเมืองและการปกครอง ซึ่งรวมถึงแกนของสังคม หากศูนย์กลางเกิดการล่มสลาย คือจุดล่มสลายของสังคม 2) สังคมล้อมรัฐ คือพลังที่มีนอกกลไกอำนาจรัฐนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงภายในสังคม และเกิดพลังผลักดันการเปลี่ยนแปลงโดยมีส่วนหนึ่งที่สามารถเข้าไปยึดกุมอำนาจรัฐโดยมีการรวมกลุ่มในลักษณะพันธมิตรทางสังคม และ 3) สังคมร่วมรัฐ เมื่อได้มีกลุ่มยุทธศาสตร์เกิดขึ้นภายในสังคมและได้ผ่านในขั้นตอนสังคมล้อมรัฐไปแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นมาคือ พหุประชาธิปไตย (polyarchy) ที่กลุ่มยุทธศาสตร์มีอำนาจมากกว่ารัฐนั้น ได้ส่งผล

กระทบต่อระบบประชาธิปไตยและ มนตรี ศิลป์มหาบัณฑิต (2560) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงสังคมในสมัยปัจจุบัน ทั้งในสังคมชนบทหรือสังคมเมือง ซึ่งเกิดจากความต้องการที่แตกต่างกัน ความต้องการในประโยชน์หรือทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และการขัดแย้งที่เกิดขึ้นที่พบในความขัดแย้งในด้านการจัดการทรัพยากรคือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ผู้ใช้อำนาจรัฐ (public conflict) ซึ่งมักเป็นความขัดแย้งในการให้บริการการปฏิบัติงาน การตัดสินใจ หรือการใช้ดุลยพินิจในการปฏิบัติตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ การแก้ไขข้อขัดแย้งมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งว่าเกิดจากสิ่งใด โดยสาเหตุการเกิดความขัดแย้งนั้นอาจจะไม่ใช่สาเหตุเดียว แต่อาจเกิดขึ้นมากกว่าหนึ่งสาเหตุ ซึ่งโดยปกติความขัดแย้งนั้นอาจจะเกิดจากปัจจัยความต่างกันของคู่กรณี ไม่ว่าจะเป็นด้านผลประโยชน์ ความรู้ความเข้าใจ เป้าหมาย ความรู้สึกนึกคิด และปัญหาที่เกิดความขัดแย้งส่วนใหญ่เกิดจากการสื่อสารที่บกพร่อง โดยธรรมชาติของมนุษย์มักต้องการให้ผู้อื่นรับรู้ถึงความต้องการของตนเองมากกว่าความต้องการของผู้อื่นเสมอ และชอบพูดมากกว่าฟัง ดังนั้นจึงมีโอกาที่จะเกิดความเข้าใจในการสื่อสารที่ต่างกัน และเกิดความขัดแย้งทางการสื่อสารที่ไม่ตรงกันได้ ปัญหารองลงมา คือ ความไม่พอใจในการกระทำของผู้อื่น มนุษย์เมื่ออยู่รวมกันเป็นสังคม มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ย่อมต้องมีเหตุกระทบกระเทือนบุคคลอื่นจากการกระทำหรือการปฏิบัติของตน ซึ่งอาจเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นไม่ว่าทางร่างกายทรัพย์สินก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

1. สัมภาษณ์ชนชาติพันธุ์ขมุ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 3 หมู่บ้าน โดยแบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 12 คน และเพศหญิง 12 คน รวม 24 คนที่อาศัยอยู่บริเวณหมู่บ้านหินดุ่ม หมู่บ้านห้วยป่าปก (อีหลุบ) หมู่บ้านห้วยหนามตะเข้ (อีหลุบเหนือ) เป็นผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโสที่มีที่ดินทำกินในบริเวณห้วยมะกอก หมู่ที่ 3 ในส่วนของที่ดินที่เป็น ส.ป.ก. และที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยใช้ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างคือผู้ที่มีอายุช่วง 30 ปี-40 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหินดุ่ม หมู่บ้านห้วยป่าปก (อีหลุบ) หมู่บ้านห้วยหนามตะเข้ (อีหลุบเหนือ) โดยกลุ่มตัวอย่างนั้นปรากฏตามตาราง

ตารางที่ 1 ทำเนียบหมู่บ้าน กลุ่มบ้าน ชุมชนบนพื้นที่สูง จังหวัดอุทัยธานี

ชื่อหมู่บ้าน/ กลุ่มบ้าน	จุดพิกัด	กลุ่ม ชาติ พันธุ์	จำนวน หลังคา เรือน	จำนวน ครอบครัว	ประชากร				หมายเหตุ (หมู่บ้าน พบ.)	
					ชาย	หญิง	เด็กชาย	เด็กหญิง		
ตำบลบ้านไร่										
ม.3 บ้านหิน ดุ่ม	517628	ขมุ	185	185	225	242	97	103	667	บ้านหิน ดุ่ม
ม.7 บ้านห้วย ป่าปก		ขมุ	257	257	274	240	117	102	733	บ้านห้วย ป่าปก

ที่มา: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2559)

การเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์นั้นจะเป็นการสัมภาษณ์ชนชาติพันธุ์ชุมชนในพื้นที่ห้วยมะกอก บ้านหิมตุ้มและบ้านห้วยป่าปกโดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีที่ดินทำกินในบริเวณดังกล่าว คิดเป็นร้อยละ 1.71 ของชนชาติพันธุ์ชุมชนใหม่ 3 บ้านหิมตุ้ม และหมู่ 7 บ้านห้วยป่าปก อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เนื่องจากชนชาติพันธุ์ชุมชนในพื้นที่ทำการศึกษาไม่ได้มีที่ดินทำกินในบริเวณบ้านหิมตุ้ม ห้วยมะกอกทุกครัวเรือน จึงทำการศึกษาในพื้นที่ที่มีชนชาติพันธุ์ชุมชนที่ทำกินในพื้นที่ดังกล่าวเท่านั้นและเป็นชนชาติพันธุ์ชุมชนที่มีแปลงที่ดินทำกินทั้งทางเข้าซึ่งเป็นบริเวณแปลงที่ดินของสำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดอุทัยธานีและบริเวณที่ดินด้านในซึ่งเป็นเขตการดูแลรับผิดชอบของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4 (นครสวรรค์) โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกสัมภาษณ์จากชนชาติพันธุ์ชุมชนที่มีที่ทำกินในเขตของที่ดินที่ทำการศึกษา เมื่อลงพื้นที่สำรวจแล้วพบผู้ทำกินในเขตที่ดินที่ทำการศึกษา จึงเข้าทำการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยวิธีการสัมภาษณ์นั้นจะมีการสอบถามในด้านของการเปิดเผยชื่อนามสกุลผู้ให้ข้อมูลได้หรือไม่ โดยหากไม่ประสงค์ออกนามก็จะทำการบันทึกเพียงข้อมูลคำตอบที่ได้และปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลและนำข้อมูลไปทำการศึกษาเท่านั้น

2. สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

2.1 เจ้าหน้าที่รัฐสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4 (นครสวรรค์)

2.2 เจ้าหน้าที่รัฐสำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดอุทัยธานี

2.3 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครสวรรค์

ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติหรืออนุญาตสิทธิทำกินบนที่ดินในเขตอำเภอบ้านไร่โดยในการวิจัยนี้จะทำการเก็บข้อมูลในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรอนุญาตสิทธิทำกินบนที่ดิน ส.ป.ก. และที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยตนเอง (qualitative research)

1.2 ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview form)

2. การตรวจสอบเครื่องมือ

การตรวจสอบความเที่ยงของแบบสัมภาษณ์ ใช้ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ 1 ครั้ง จากนั้นให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตรวจสอบและยืนยันคำตอบของตนเอง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งหมดจะนำมารวบรวม และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล (data triangulation) เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่ โดยการเก็บข้อมูลซ้ำโดยใช้ข้อมูลเดิม แต่ทำการเปลี่ยนเวลาเก็บข้อมูลหรือการเปลี่ยนผู้ให้ข้อมูลให้ได้ชุดข้อมูลที่ตรงกันเกินสามครั้ง หรือได้คำตอบไปในทางเดียวกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เที่ยงตรงสมบูรณ์และถูกต้องตามความจริงให้มากที่สุด แบบสอบถามมีเนื้อหาเกี่ยวกับระบบการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐ ซึ่งมีเพียงพอหรือไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของชนชาติพันธุ์ชุมชนและมีอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไรเพื่อนำไปวิเคราะห์หาต้นเหตุและประเด็นที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง

ทางการจัดการทรัพยากร รวมไปถึงความต้องการ การสนับสนุนจากรัฐแบบใด การนิยามอัตลักษณ์ ทั้งด้านบวกและด้านลบจากเจ้าหน้าที่รัฐ จนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ความเหลื่อมล้ำและส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ขมุ และนำข้อมูลและคำตอบของชนชาติพันธุ์ขมุ หลังจากนั้นจึงสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐและนำข้อมูลมาทดสอบสมมติฐาน (hypothesis testing) คือปรากฏการณ์ที่ผู้ศึกษาพบเจอ ในภาคสนามจริงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐมาวิเคราะห์ข้อมูล

ภาพการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview form)

ภาพที่ 1 การสัมภาษณ์ชนชาติพันธุ์ขมุหญิง
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 การสัมภาษณ์ชนชาติพันธุ์ขมุชาย
ที่มา: ผู้วิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยตนเอง (qualitative research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงพรรณนา (descriptive analysis) โดยผู้วิจัยจะทำการพรรณนาเรื่องราวเกี่ยวกับการเป็นอยู่ของอัตลักษณ์ในการดำรงชีพ การจัดการทรัพยากรของชนชาติพันธุ์ขมุ ซึ่งสืบเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นการดำรงชีพภายใต้อำนาจรัฐในการจัดสรรที่ดินทำกิน ความต้องการสอดคล้องกับนโยบายรัฐหรือไม่ อย่างไร หรือปัญหาการไม่ได้รับสิทธิในการถือครองที่ดิน และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการดำรงชีพและอัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ขมุว่ามีมากน้อยเพียงใด อุปสรรคในที่ดินที่ได้รับสิทธิทำกิน ความต้องการการสนับสนุนจากรัฐ รวมไปถึงการศึกษาทางด้านความคิดเห็นในด้านวาทกรรมอัตลักษณ์และการใช้ทรัพยากรที่ดินที่ความเป็นจริงของชนชาติพันธุ์ขมุและเจ้าหน้าที่รัฐหรือคนทั่วไปมองและมีความคิดเห็นเกี่ยวกับชนชาติพันธุ์ขมุในคำพูดวาทกรรมที่กล่าว “ชาวเขาทำไร่เลื่อนลอย” ว่าจริงหรือไม่อย่างไร โดยมีการใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า กล่าวคือการใช้ชุดข้อมูลที่มีการกล่าวถึงในลักษณะที่เกินสามครั้ง โดยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มชนชาติพันธุ์ขมุ

แต่ต่างในมิติของช่วงเวลา สถานที่และต่างบุคคล โดยมีการให้ผู้ให้ข้อมูลนั้นยืนยันคำตอบว่าถูกต้อง หลังจากได้ทำการสัมภาษณ์ชนชาติพันธุ์ชุมชนแล้ว จึงนำปัญหาหรือข้อค้นพบนั้น สร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างเพื่อนำไปสัมภาษณ์หน่วยงาน หรือเจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดสรรที่ดิน ทำกินในบริเวณดังกล่าว ที่กล่าวไปข้างต้น เพื่อวิเคราะห์หาความสอดคล้องของนโยบายหรือระเบียบ ที่ทางรัฐนั้นได้ดำเนินโครงการเพื่อการจัดการที่ดินทำกินให้ชนชาติพันธุ์ในรูปแบบใด มีความสอดคล้องตรงความต้องการของชนชาติพันธุ์หรือไม่ และพบอุปสรรคในการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับชนชาติพันธุ์อย่างไร โดยการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงพรรณนา (descriptive analysis) และใช้ทฤษฎีฐานราก (grounded theory) โดยสัมภาษณ์ชนชาติพันธุ์ที่มีที่ดินทำกินในพื้นที่ ที่ทำการศึกษาคือเป็นผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการ สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เป็นการศึกษาแบบภาคสนาม ทั้งแบบเปิดเผยและแบบ ปกปิดโดยสวมบทบาทเป็นบุคคลอื่น โดยบันทึกความรู้สึกของผู้วิจัยลงไปด้วย โดยมีการทดสอบสมมติฐาน โดยการใช้คำตอบที่สัมภาษณ์ได้ที่ที่มีข้อมูลซ้ำ ๆ กันในประเด็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันนำมาสรุป เป็นคำตอบในประเด็นที่ต้องการ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การจัดสรรที่ดินโดยรัฐกับอัตลักษณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินของชนชาติพันธุ์ ชุม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1.1 วิเคราะห์ระบบหรือนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐกับความเหมาะสมในบริบท ของชนชาติพันธุ์ชุมชนบ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

จากการศึกษาระบบหรือนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐกับความเหมาะสม ในบริบทของชนชาติพันธุ์ชุมชน บ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี พบว่า ระบบหรือนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐยังไม่เหมาะสมกับบริบทของชนชาติพันธุ์ชุมชน บ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เนื่องจากชนชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่า การจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐยังทำได้ไม่เพียงพอ ต่อการดำรงชีพของชนชาติพันธุ์ชุมชน ไม่มีเงื่อนไขกฎเกณฑ์ที่แน่นอน การได้มาซึ่งที่ดินทำกินของชนชาติพันธุ์ชุมชน นั้นได้มาโดยการปันไร่ แคว่ถางบุกเบิกตั้งแต่ในอดีต บางพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรก็ไม่สามารถนำมาทำการเกษตรได้เนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย การให้ความรู้และการสื่อสารของทางรัฐในการสร้างความเข้าใจในนโยบายต่าง ๆ ยังไม่เกิดขึ้น ไม่มีการให้ความรู้ความเข้าใจในด้านการทำไร่นาสวนผสมควบคู่ไปกับการปลูกป่าของรัฐซึ่งรัฐนั้นมีนโยบายให้ปลูกป่าในพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรร โดยที่ชนชาติพันธุ์ชุมชน บ้านหินตุ้มนั้น ต้องการเพาะปลูกพืชที่ใช้ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวที่สั้นเพื่อให้เกิดรายได้ในครัวเรือนเพื่อ ชับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน อีกทั้งการจัดสรรที่ดินทำกินนั้นมิใช่เป็นศูนย์กลางการดำเนินการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งสีกการเข้าอยู่ทำกินตามลุ่มน้ำแบบต่าง ๆ ล้วนมีการปลูกป่าในพื้นที่ ที่ได้รับการจัดสรรโดยรัฐทุกกรณี รวมไปถึงการออกนโยบายก็เป็นไปตามที่รัฐกำหนด ทำให้ชนชาติพันธุ์ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน และนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน เกิดความ

ขัดแย้งทางด้านการจัดการทรัพยากร และด้วยความเป็นชนชายขอบยิ่งกดดันให้ชนชาติพันธุ์ขมุขาดการสื่อสารที่ดีกับรัฐ เนื่องจากความกลัวในอำนาจรัฐที่สามารถยึดที่ดินทำกินที่ถือครองได้ทุกเมื่อเนื่องจากที่ดินที่ได้ถือครองเป็นเพียงที่ดิน ส.ป.ก. ชนชาติพันธุ์ขมุส่วนใหญ่จะรู้สึกไม่มั่นคง และเรียกร้องให้มีการออกเอกสารสิทธิ์หรือโฉนดที่ดิน เพื่อสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อด้านอื่น ๆ เช่น การจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ ซึ่งยังทำได้ไม่เพียงพอ แม้จะมีฝายชะลอน้ำที่ได้รับงบประมาณจากรัฐ แต่ฝายนั้นก็เกิดการชำรุด ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากไม่มีงบในการซ่อมบำรุง ส่งผลให้ในช่วงฤดูแล้ง ไม่มีแหล่งน้ำไว้ใช้ทำการเกษตร และเมื่อถึงช่วงฤดูฝนก็ทำให้น้ำเอ่อท่วมทางเข้าพื้นที่ห้วยมะกอก บ้านหินตุ้ม กลับกลายเป็นสร้างความลำบากในการสัญจรเข้าไปเพื่อทำการเกษตรในที่ดินทำกิน รวมไปถึงรัฐยังไม่ได้มีการให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาสัตว์ป่าเข้ามาทำลาย กัดกินผลผลิตทางการเกษตร การรบกวนจากสัตว์ป่า ทำให้นักชาติพันธุ์ขมุต้องจัดการกับปัญหาด้วยตัวเอง ขาดการร่วมมือแบบบูรณาการจากรัฐหลายหน่วยงานในการช่วยเหลือ จะเห็นได้ว่าการออกนโยบายจากส่วนกลางที่สังคมหรือชุมชนนั้นไม่ได้เข้าร่วม รัฐก็จะไม่ทราบถึงปัญหา ซึ่งทำให้ทางรัฐไม่สามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาหรือสนับสนุนใด ๆ ได้เลย ซึ่งให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำและการเข้าไม่ถึงสิทธิที่รัฐพึงมีให้คนในชุมชนอย่างเสมอภาค

1.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบบหรือนโยบายการจัดการที่ดินทำกินโดยรัฐ ที่มีต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์การเมืองของชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

จากการศึกษา ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบบหรือนโยบายการจัดการที่ดินทำกินโดยรัฐ ที่มีต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์การเมือง ของชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี พบว่า วาทกรรม “ชาวเขาทำไร่เลื่อนลอย” เป็นวาทกรรมที่เป็นจริงแต่เพียงในอดีตเท่านั้น ในปัจจุบันที่ดินมีผู้ถือครองไปทุกแปลงแล้ว ไม่พบการทำไร่เลื่อนลอยในลักษณะดังกล่าวและไม่พบข้อพิพาทที่รุนแรงกับรัฐแต่อย่างใด โดยที่ดินที่ชนชาติพันธุ์ขมุถือครองนั้น จะได้ที่ดินมาจากบรรพบุรุษโดยใช้วิธี “พาทำฟันป่า” และมีการทำไร่เลื่อนลอยจริง จะเห็นได้ว่าการปรับตัวตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้รัฐเป็นศูนย์กลางอำนาจ ชนชาติพันธุ์ขมุได้สูญเสียทั้งอำนาจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง การออกนโยบายที่ตรงกับความต้องการของชนชาติพันธุ์ รวมไปถึงสิทธิต่าง ๆ ของชนชาติพันธุ์ขมุ ในชุมชน พลวัตของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ชาติพันธุ์ขมุได้รับอิทธิพลทางด้านภาษา ซึ่งในปัจจุบันภาษาชาติพันธุ์ไม่ใช่สิ่งที่มีความจำเป็นในการสื่อสารกับคนภายนอก จึงอาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อาจเกิดการเสื่อมสลาย แต่ตามที่ได้ทำการศึกษาก็พบการรื้อฟื้นอัตลักษณ์เพื่อเป็นการต่อสู้อัตลักษณ์เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับชนชาติพันธุ์ขมุ ไม่ว่าจะเป็นการสืบทอดพิธีปิดบ้านเลี้ยงผี โดย 1 ปี จะมีการจัดขึ้น 2 ครั้ง ในเดือน 6 หรือพฤษภาคม และปลายปีในเดือนธันวาคม หรือต้นเดือนมกราคม ฆรรงค์การสอนภาษาขมุ และให้แต่งกายขมุในพิธีปิดบ้านเลี้ยงผี เป็นต้น ซึ่งดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาสื่อถึงความไร้อำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์ และในแต่ละประเด็นที่ผู้วิจัยได้ค้นพบมานั้นมีความเชื่อมโยงไปถึงการดำเนินกรนโยบายหรือมติของรัฐ ซึ่งนอกจากส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์แล้วยังเกิดความไม่มั่นคงในการดำรงชีพ เกิดภาวะความยากจนและเกิดความเหลื่อมล้ำโดยเฉพาะชนชายขอบหรือชนชาติพันธุ์ที่ด้อยโอกาสมากกว่าคนทั่วไป และกลุ่มชาติพันธุ์ยิ่งมีความเหลื่อมล้ำมากขึ้น เนื่องจาก

ประเทศไทยเกิดวิกฤตด้านทรัพยากร ปัญหาด้านที่ดินทำกิน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและการแย่งชิงทรัพยากร เนื่องด้วยจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การจัดการป่าไม้ที่รวมอำนาจ นโยบายที่รวมศูนย์อยู่ที่รัฐ และทำการครอบงำชุมชน ล้อมสังคมและทำลายอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชนชาติพันธุ์ ระบบกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินที่ยุ้งยากและซับซ้อน และการช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางการเมืองและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนชาติพันธุ์มุข อย่างไรก็ตามภายหลังจากเรียกร้องให้มีการออกกฎหมายเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและการเรียกร้องอย่างยาวนานส่งผลให้สามารถผลักดันเพื่อออกกฎหมายพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ได้เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศมีความสมบูรณ์ยั่งยืนรวมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 รวมทั้งทำให้คนสามารถอยู่อาศัยร่วมกับป่าได้และยังก่อให้เกิดประโยชน์ในเรื่องของการอนุรักษ์ฟื้นฟูจัดการและบำรุงรักษาได้ เป็นการจัดการของภาครัฐในระดับท้องถิ่นและประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นในรูปแบบภาคีหรือหุ้นส่วนการพัฒนา เกิดการจัดการประชุมร่วมกันระหว่างประชาชนภาครัฐในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งปัจจุบันพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ทำให้ชนชาติพันธุ์มุขและคนในชุมชนสามารถมีอำนาจให้การต่อรองกับรัฐทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติขึ้นบ้าง เพื่อหาทางออกที่เป็นกลางทั้งรัฐและชนชาติพันธุ์มุข

2. อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

2.1 วิเคราะห์ระบบหรือนโยบายการจัดการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐกับความเหมาะสมในบริบทของชนชาติพันธุ์มุข บ้านหินดุ่ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

จากการศึกษา นโยบายการจัดการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐกับความเหมาะสมในบริบทของชนชาติพันธุ์มุข บ้านหินดุ่ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี พบว่า การจัดสรรที่ดินมีข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ส่งผลต่อความรู้สึกไม่มั่นคงในสิทธิของชนชาติพันธุ์มุข ซึ่งทำให้เกิดการขัดแย้งทางการจัดการทรัพยากรในรูปแบบหนึ่ง (มนตรี ศิลปมหาบัณฑิต, 2560, หน้า 34) ระบบหรือนโยบายการจัดการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐยังไม่เหมาะสมกับบริบทของชนชาติพันธุ์มุขบ้านหินดุ่ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชนชาติพันธุ์มุขโดยส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการจัดสรรที่ดินตามนโยบายของรัฐนั้นไม่เพียงพอต่อชนชาติพันธุ์มุขที่มีความเหลื่อมล้ำในการจัดสรรที่ดินทำกินที่ไม่เท่าเทียมและการให้ความรู้และการสื่อสารของทางรัฐในการสร้างความเข้าใจในนโยบายต่าง ๆ ยังไม่เกิดขึ้น ไม่มีการให้ความรู้ในด้านการทำไร่นาสวนผสมควบคู่ไปกับการปลูกป่าของรัฐ ซึ่งรัฐนั้นมีนโยบายให้ปลูกป่าในพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรร ซึ่งชนชาติพันธุ์มุข บ้านหินดุ่มต้องการเพาะปลูกพืชที่ใช้ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวระยะสั้นเพื่อให้เกิดรายได้ในครัวเรือน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน ซึ่งรัฐเป็นศูนย์กลางการดำเนินการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งสี การเข้าอยู่ทำกินตามลุ่มน้ำแบบต่าง ๆ ล้วนมีการปลูกป่าในพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรโดยรัฐทุกกรณี อีกประเด็นสำคัญที่ทำให้ชนชาติพันธุ์มุขไม่ได้รับความเท่าเทียมในการจัดสรรพื้นที่จากรัฐ คือ การเกิดความขัดแย้งทางการจัดการทรัพยากร ขาดการติดต่อสื่อสารที่ดีของรัฐกับชุมชนชาติพันธุ์มุข

การรู้สึกเกรงกลัวต่อเจ้าหน้าที่รัฐ มีความรู้สึกไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ดินที่ครอบครอง เป็นเพียงที่ดิน ส.ป.ก. ไม่มีเอกสารสิทธิ์ หรือโฉนดที่ดินที่เป็นหลักประกันความมั่นคงในการถือครองที่ดินผืน นั้นได้ นโยบาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมานั้น ล้วนมาจากการดำเนินการโดยรัฐทั้งสิ้น เนื่องจากมี รัฐเป็นศูนย์กลางอำนาจ โดยไม่ผ่านความเห็นชอบ หรือข้อคิดเห็นจากชนชาติพันธุ์ขมุและคนในชุมชน จึงทำให้ได้นโยบายที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของชนชาติพันธุ์ขมุ สอดคล้องกับ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2554) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชนชาติพันธุ์ขมุ นั้น มีโครงสร้างรัฐที่มีการกิจหลักในการออกนโยบาย และการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชนชาติพันธุ์ขมุ และภารกิจรองโดยการสร้างความรู้ความเข้าใจในนโยบาย ของรัฐ ได้รับทรัพยากรที่ดินเพื่อการจัดสรร เพื่อทำการจัดสรรให้คนในชุมชน โดยนโยบายของรัฐนั้นส่งผลต่อ โครงสร้างทางสังคมในมิติของด้านเศรษฐกิจและมีความเกี่ยวโยงซึ่งส่งผลกระทบต่อด้านรายได้ของชนชาติ พันธุ์ขมุ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดรายได้แบบไม่มั่นคง รายได้ในการทำนายผลผลิต ทางการผลิตไม่มีความแน่นอนและตั้งอยู่บนความเสี่ยง โดยทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้าง สังคมนั้น ภาครัฐเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีโดยทางอ้อม เกิดการ เปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตซึ่งยึดหลักตามกฎระเบียบตามมติ ครม. ที่ออกโดยรัฐ ในขณะเดียวกันก็ถูกกด ทับในมิติของการแบ่งชนชั้น โดยที่รัฐนั้นเป็นสถาบันที่มีฐานะใหญ่กว่าชนชาติพันธุ์ขมุ โดยชนชาติพันธุ์ขมุ นั้น ต้องจำยอมอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือระเบียบนโยบายต่าง ๆ ซึ่งจำยอมอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ แม้ต้องอยู่ ภายใต้พลังการกดดันโดยรัฐที่มีอำนาจในการจับกุมดำเนินคดี รวมไปถึงการอนุญาตทำกินในการออกโฉนด ที่ดินทำกินและการอนุญาตต่าง ๆ อยู่ที่รัฐเป็นการรวมอำนาจการตัดสินใจแบบเบ็ดเสร็จไว้ที่รัฐ แต่ในปัจจุบัน แนวคิด “รัฐล้อมสังคม” นั้นแตกต่างจากการศึกษาของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2554) โดยรัฐเป็นศูนย์กลาง และเป็นจุดศูนย์กลางทางการเมืองและการปกครอง ซึ่งรวมถึงแกนของสังคม โดยรัฐเป็นจุดศูนย์กลางในการ กำหนดบทบาทของคนในชุมชน โดยมีการแบ่งแยกชนชั้น รวมไปถึงการกำหนดค่าความดิงามถูกผิด โดยความสัมพันธ์รูปแบบดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป โดยปัจจุบันได้มีการใช้กฎหมายพระราชบัญญัติป่า ชุมชน พ.ศ. 2562 เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนให้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนสามารถอยู่อาศัยร่วมกับป่าได้และยังก่อให้เกิดประโยชน์ในเรื่องของการ อนุรักษ์ฟื้นฟูจัดการและบำรุงรักษาเป็นการจัดการของภาครัฐในระดับท้องถิ่นและประชาชนที่อาศัยอยู่ใน ท้องถิ่นในรูปแบบภาคีหรือหุ้นส่วน การพัฒนาเกิดการจัดการประชุมชนร่วมกันระหว่างประชาชนภาครัฐใน ระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งปัจจุบันพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ทำให้ชนชาติพันธุ์ขมุและคนใน ชุมชนสามารถมีอำนาจให้การต่อรองกับรัฐทางด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการพัฒนา ความสัมพันธ์ในปัจจุบันเป็นแบบ “สังคมร่วมรัฐ” เพราะพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ทำให้ชนชาติ พันธุ์ขมุสามารถสร้างกลุ่มยุทธศาสตร์เกิดขึ้นภายในสังคมของชนชาติพันธุ์ขมุเพื่อมีการต่อรองและสามารถ เป็น “สังคมล้อมรัฐ” ได้ หากชนชาติพันธุ์ขมุมีกลุ่มคนที่เรียกได้ว่า กลุ่มยุทธศาสตร์ (strategic groups) ซึ่งมี ลักษณะเป็นกลุ่มเชื้อชาติที่ไม่มีชนชั้นที่มีความเข้มแข็ง เป็นพลังกลไกการเปลี่ยนแปลง ที่สามารถเข้าไปยึด กุมอำนาจรัฐคานถ่วงอำนาจการกดดัน โดยมีการรวมกลุ่มกันในลักษณะพันธมิตรทางสังคมสามารถควบคุม กลไกรัฐได้ ก็ไม่ได้หมายความว่ารัฐและกลไกของรัฐนั้นจะไร้ซึ่งบทบาท เพียงแต่มีบทบาทรอง และให้ ประชาชนในชุมชนเป็นศูนย์กลางในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมปัจจุบัน ความขัดแย้งของระบบความรู้

การจัดการทรัพยากรระหว่างรัฐกับชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ่มนั้น หากมองผ่านทฤษฎีการศึกษาเชิงอรรถประโยชน์ของ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544) โดยจะเน้นแนวทางการศึกษานี้มีพื้นฐานความเข้าใจในระบบนิเวศทางธรรมชาติ จากมุมมองวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ โดยมองธรรมชาติหรือที่ดินทำกินนั้น เป็นทรัพยากรที่เกิดจากความต้องการของมนุษย์ สามารถแสวงหาประโยชน์ ควบคุมธรรมชาติได้ด้วยกลไกตลาดและกลไกรัฐ ซึ่งรัฐนั้นไม่ได้มีความสนใจและยอมรับกฎเกณฑ์ของชนชาติพันธุ์ขมุในชุมชน ซึ่งพวกเขาใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ทำให้ชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ่มนั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่บ้าง แต่แค่เพียงระดับการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการรัฐและเอกชนเท่านั้น ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง และพบว่าในปัจจุบันระหว่างรัฐกับชนชาติพันธุ์ขมุบ้านหินตุ่มนั้น มีเงื่อนไขความสัมพันธ์กันในเชิงสถาบัน โดยรัฐนั้นเป็นสถาบันที่ใหญ่กว่าชุมชนของชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ่ม ชุมชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ่มนั้นเป็นสถาบันที่มีขนาดเล็กกว่าโดยหากเปรียบเทียบกับการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติและระบบตลาดแบบทุนนิยม โดยหากมองผ่านทฤษฎีการศึกษาเชิงสถาบันซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ประกอบด้วยทุนทั้งสามประเภทซ้อนกันในเชิงของความสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์กับรัฐ โดยรัฐนั้นออกนโยบายหรือเงื่อนไขที่มีผลกระทบต่อคุณภาพของการอยู่ร่วมกันของทุนทั้งสามประเภทและปัญหาของการจัดการทรัพยากรที่ดินซึ่งเกี่ยวพันกับการเมืองและอัตลักษณ์ ด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชาติพันธุ์ขมุกับรัฐ โดยมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรที่ดิน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ที่มักจะถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และสาเหตุของปัญหาของการจัดสรรที่ดินโดยรัฐที่ขาดการสนับสนุนจากชุมชนชาติพันธุ์ขมุคือรัฐนั้นได้นิยามอัตลักษณ์ในทางลบ (negative identification) ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นการเพิกเฉย ไม่สนใจ (ignore) ซึ่งเป็นการกระทำที่เป็นการนิยามอัตลักษณ์ในทางลบในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ นุชจรินทร์ ทับทิม (2553) ในการนิยามอัตลักษณ์ในทางลบ (negative identification) ซึ่งเป็นการนิยามอัตลักษณ์หรือสร้างอัตลักษณ์ในกลุ่มคน กล่าวคือ จากคนภายนอกชุมชนรวมไปถึงศัตรูและพันธมิตร โดยอัตลักษณ์ที่ได้มามีมักจะเป็นด้านลบ เมื่อถูกเพิกเฉยจากรัฐแล้ว ในส่วนของการผลักดันให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรจึงไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ โดยจากการวิจัยนั้นพบว่าชนชาติพันธุ์ขมุนั้นไม่ได้รับการช่วยเหลือหรือการจัดสรรที่ดินไม่เท่าเทียม พบปัญหาความเหลื่อมล้ำ และมักจะถูกเพิกเฉยจากรัฐ และด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบันของชนชาติพันธุ์ขมุ จึงทำให้ชุมชนชนชาติพันธุ์ขมุไม่สนับสนุนในด้านนโยบายการจัดสรรที่ดินโดยรัฐเพราะการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ทั้งที่จริงแล้วสังคมมนุษย์และระบบนิเวศทางธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้แต่ก็ยังมีคำถามอีกด้านหนึ่งว่าสาเหตุใด ทำให้สังคมมนุษย์นั้นยังคงทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยการที่ชาวเขาหรือชนชาติพันธุ์นั้นยังคงได้รับการนิยามอัตลักษณ์ในเชิงลบ เช่น ชาวเขาทำไร่เลื่อนลอย หรือ ชาวเขาค้ายาเสพติด หรือตัวการบุกรุกป่า เป็นต้น หากศึกษาเชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจแล้ว สาเหตุนี้คือเกิดจากความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม โดยประเทศไทยนั้นมีความขัดแย้งและความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร เกิดการกีดกันกลุ่มชนชาติพันธุ์ และเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มคนอีกกลุ่มซึ่งเกิดการแย่งชิงทรัพยากร นำไปสู่การทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสร้างการทำให้ชนกลุ่มน้อย ชนชายขอบหรือชนชาติพันธุ์นั้นให้ “กลายเป็นคนอื่น”

2.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบบหรือนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐ ที่มีต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์การเมือง ของชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ้ม อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

จากการศึกษา ผลกระทบของนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินโดยรัฐต่ออัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ้ม พบว่าแนวคิด “ชาวเขาทำไร่เลื่อนลอย” เป็นเรื่องในอดีต เนื่องจากปัจจุบันที่ดินมีผู้ถือครองแล้ว ไม่มีข้อพิพาทรุนแรงกับรัฐ ชาวขมุสืบทอดที่ดินจากบรรพบุรุษโดยใช้วิธี “พาทำฟันป่า” ซึ่งเคยมีไร่เลื่อนลอยจริงในอดีต โดยมีช่วงเวลาการถือครองที่เปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ ในด้านการเกษตร ชาวขมุใช้ระบบไร่หมุนเวียน พักดินเป็นช่วง ๆ เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน และเน้นการปลูกข้าวเพื่อยังชีพ ไม่พบการปลูกพืชเศรษฐกิจหรือการปล่อยเช่าที่ดินให้ธุรกิจจากภายนอก อย่างไรก็ตาม ยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ชุมชนขมุเผชิญการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรม แต่ยังคงมีการต่อสู้เชิงอัตลักษณ์ เช่น พิธีปิดบ้านเลี้ยงผี การณรงคืใช้ภาษาขมุ และการแต่งกายแบบดั้งเดิมในพิธีสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น ม้ง ที่ปรับเปลี่ยนศาสนาเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐ ชาวขมุเลือกส่งลูกบวชเรียนและนับถือพุทธเพื่อสร้างบทบาททางสังคมและการเมืองในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ชาวขมุบ้านหินตุ้มไม่ได้เปลี่ยนศาสนาเพื่อเข้าถึงการศึกษาแต่ดำรงอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม ขณะเดียวกันอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายของขมุได้รับอิทธิพลจากสังคมเมืองปรับตัวเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์และสถานะของชาวขมุ ได้แก่ นโยบายรัฐที่รวมศูนย์อำนาจ ปัญหาทรัพยากร และกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ยุ่ยากซึ่งทำให้ชุมชนต้องปรับตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ พฤติกรรม และวัฒนธรรม เช่น การเลิกเคี้ยวหมากที่เคยเป็นค่านิยมความงามหรือการหายไปของเครื่องมือเกษตรดั้งเดิม ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของรัฐและสังคมเมืองที่ค่อย ๆ กลืนอัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านหินตุ้ม

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากข้อค้นพบที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง การจัดสรรที่ดินโดยรัฐกับอัตลักษณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินของชนชาติพันธุ์ขมุ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐควรจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างรัฐและตัวแทนชนชาติพันธุ์ขมุ เพื่อกำหนดแนวทางการจัดสรรที่ดินที่เหมาะสม และเร่งออกเอกสารสิทธิ์โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์

1.2 ควรผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 เพื่อให้ชุมชนมีอำนาจต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1.3 ควรส่งเสริมการฟื้นฟูและอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ขมุ ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

2.1 ควรศึกษาการพิสูจน์สิทธิที่ดินของชนชาติพันธุ์ขมุที่อาศัยอยู่ก่อนการจัดสรรโดยรัฐ

2.2 ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางการเมืองของชนชาติพันธุ์ขมุ และโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

รายการอ้างอิง

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2559). หนังสือทำเนียบชุมชนพื้นที่สูง ครอบคลุมพื้นที่ 20 จังหวัดของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ.2559. https://hhdc.anamai.moph.go.th/web-upload/40x2bbc9a2164f1c536be9c0394dc58f0e6/m_document/35117/22762/file_download/3fbd863c22070368f4f3cbeebbb29cfd.pdf
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2554). รัฐกับสังคม: ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2). พี เพรส.
- นภาพร อัคระรังสีกุล. (2562). ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต ประจำปี 2562. (หน้า 947-957). มหาวิทยาลัยรังสิต.
- นุชจรินทร์ ทับทิม. (2553). การสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านวัวลาย จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านกิจกรรมถนนคนเดิน [การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. CMUDC. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:112729>
- มนตรี ศิลป์มหาบัณฑิต. (2560). การจัดการความขัดแย้ง (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักส่งเสริมงานตุลาการ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเมืองแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2566). ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนกรณีการทับซ้อนการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยเฉพาะพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน พื้นที่ทางวัฒนธรรมและพื้นที่ทางจิตวิญญาณ. https://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/2023/03/nsc_51_01.pdf
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ Identity: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่น ว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดสรรทรัพยากร. สำนักงานกองทุนการสนับสนุนวิจัย.